

Udstilling. Bevægende skildring af de danske jøders hjemkomst fra Sverige i 1945 – og ikke mindst tiden, der fulgte.

Ikke noget at tale om

AF SYVNE RIFSBÆRG

Da den amerikanske sjernemarked Daniel Libeskind for mere end 12 år siden sagde ja til at bygge et Dansk Jødisk Museum, lagde han vægt på, at det skulle beskæftige sig inngående med det stof, ingen andre havde lige for hånden, og det var retningen af de danske jøder. Den er vores *climax to fame* i jødernes historie, og her i 70-året for den med rette berømte flugt over Sundet – kun 1 procent af jøderne i det bosatte Danmark omkom under krigen – har Dansk Jødisk Museum åbnet en fin udstilling med den korte, men mættede titel: *Hjem*.

I Det Kongelige Bibliotek har udstillingsarkitekt Anne Schmitzer forment ansvaret for det gode og det svære ved denne anden del af de danske jøders flugt til det neutrale naboland Sverige – hjemkomsten. Lyset i rummet er dæm-

pet, men tre cirkler lyser op med overskrifterne: *Velkommen hjem*, *Hverdags-igen* og *Efterliv*. På deres ydervæg forvæltes de gode dele af historien om, hvad det indbar at komme hjem. Går man ind i rummene, er lyset igen dæmpet, og man kan åbne kasser og skuffer, der fortæller, hvad det var svært. Fotos, arkivalier og beregninger fra de mellem 7500 og 8000 danske jøder, der slap over i 1943, inden det var for sent, og vendte tilbage i 1945 efter befrielsen.

Man kan sige sig selv, at der har været udfordringer, angst, smerte og sorg forbandt med at flygte til Sverige. Og vendte tilbage efter flere års eksil. I løbet af restaureringen er det kommet frem, at mere end 140 jødiske børn blev tilbage i Danmark hos danske plejeforbædere. En kort, sort-hvid småfilm viser en dreng på buetede ben, der sørgløst runder rundt i det bløde gres ved siden af en lille pige. Det ligner hverken et land i krig eller et traumatiseret barn, men for mange trak det spor. Hvorfor var man blevet efterladt? Hvad med tillysningsgen til plejeforbædere? Hvad hvis man ikke kunne lende sine egne foreldre, fordi man var blevet afleveret så spædt? Hvad med eventuelle søskende, man blev skilt fra, eller som kom til i de mellemtilfældige år?

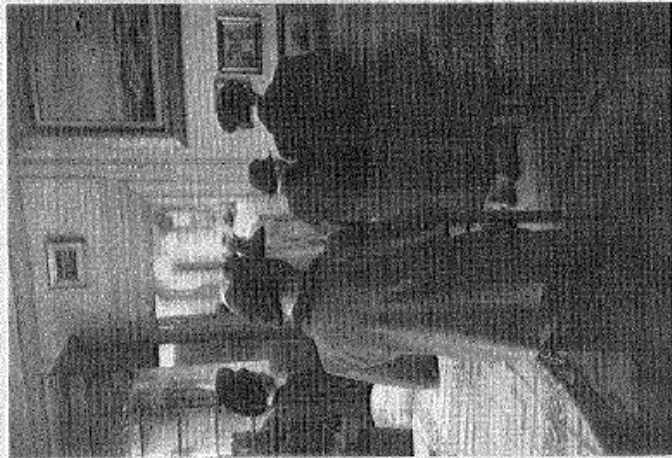
Selv om Danmark i udlandet er kendt som 'lyset i mørket' i den realitetfulde Holocaust-historie, er der flere personlige historier med mørkere sider.

Til den lyse side hører de naboer i Danmark, som havde vundet de flygtende jøden portepaletter og søgtes for, at gardnerne var væk og svæget til hjemkomsten. Andre oplevede at se deres gardiner hængt i naboens vinduer og måtte hente dem hjem selv. Hvad enten det var den ene eller den anden model, er det karakteristisk for de fleste historier knyttet til eksil og hjemkomst, at de ikke er blevet fortalt. Det var 'ikke noget at tale om', som også blev titlen på den bog af Sofie Lene Bak, der kom for tre år siden i forbindelse med udstillingsprojektets researcharbejde.

Mange tilbagevendte jøder bed ændringerne sammen og skulle videre, for det begyndte at blive afstødet i al sin gru og rædsel, hvad millioner af andre jøder havde lidt.

Efter befrielsen leverede for eksempel Billed Bladet foruden modenty og reportagebilleder fra kr-lyst. Helt absurd sammenheng tænker man, mens man bladrer det sort-hvide sammenhæng igennem i udstillingens eksemplar. Men i sandhed effektiv formidling af det, der virkelig ikke var blevet talt om – udryddelseslyst.

Nogle havde haft det så uendelig meget værre eller havde slet ikke overlevet den tid, andre havde været i eksil. Også indbyrdes i de flygtede familier var der forskellige erfaringer. Nogle af dem, der ikke slap væk til Sverige, kom til Theresenstadt. På et billede vandret tre unge kvinder med hinanden på

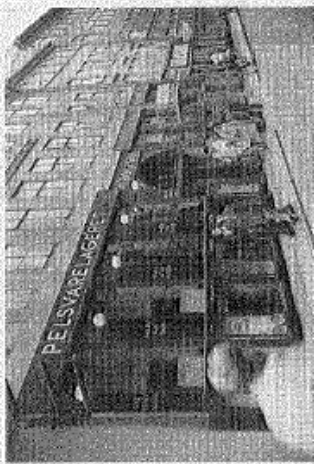

16. maj 1945. Hjemvendte danskere er atter til gudestjeneste i synagogen i Løderstræde i København. Foto: A.E. ANDERSEN.

gaden. Det er tre søstre, som det idylliske motiv til trods ikke havde så nemt ved at tale sammen. En havde været i Stockholm, mens de to andre havde været i helvede.

DE første, der kom hjem, var Den Danske Brigade. I Sverige ville man ikke have de unge mænd til at løbe rundt på gadehjørnerne, de kunne komme i spjederbevægelsen og derfra i Den Danske Brigade. Der var ikke kun jøder i brigaden, men de, der var, var de første, der kom til Danmark efter krigen.

Blodet andre den allersidstnævnte Herborg Ruudik. Politikens tidligere chefredaktør og evigt engagerede politiske debattør. Ung og fuld af energi sikker han i 1. tvoli på billedet og er trods de 70 års alder stadig selv sig selv.

Der kom igen liv i porten ind til synagogen. Foto: A.E. ANDERSEN.

Der var omtrent 18.000 i eksil, hvoraf de små 8.000 altså var jøder. Stille kolonner med navne på personer, der skulle møde tog eller skib hjem efter befrielsen, et udkald. Hjemreparatur og billeder af de hjemvendte (først deres svigstevende og senere smil: flygtning med bopæl på Sjælland, hjemrejsebeløb 25 kroner. Nord for Limfjorden udløste det 70 kroner. Hele hjemrejsesporøg-slikken var klar et halvt år inden befrielsen, og før de mørke siderviser sig, er det taknemmelighed, der lyser ud af billedet og kort og gaver. Som den jødiske julekalender eller et dramatisk, håndlavet sillemalen med en bad på opvært hav. Til folk der havde hjulpet med flugten.

I den ene ende af udstillingen kan man høre frishedbudskabet blive læst op i al sin knirrende stemningsfuldhed. I den anden ende er det nærdige takkebreve med tegninger fra jødiske børn, stilet personligt til dronning Margrethe, fordi hun og hendes folk har reddet nogle af deres. Ind imellem nogle enkeltpersoners anderledes dystre skæbner, hele tiden er det noget at blive bevæget over, lyst som mørkt.

Vil man vide noget om et stykke danmarkshistorie, der har haft betydning på verdensplan, er her et godt og pædagogisk sted at begynde. Der er umiddelbart mere at være stolt af end flov over og fin mulighed for at forbyde sig i udstillingens eksistensmateriale og overvejs, hvor vi står som folk i dag, hvor flygtningestrømmen er underledet, men konstant.

Hjem. Udstilling om efterkrigs-tiden af krig og forfølgelse. Dansk Jødisk Museum, København. Til 30. nov. 2013.

På bagdelen af 1. sektionen beretter 84-årige Salla Fischermann om hjemkomsten fra Theresenstadt.